

ТАҚРИЗ

Ба рисолаи Назирова Марҳамат Назаровна дар мавзӯи “Маориф дар низоми арзишҳо ва стратегияи ҳаётии ҷавонон (дар мисоли Тоҷикистон)”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиология аз рӯйи ихтисоси 22.00.04-Соҳтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ пешниҳод шудааст.

Масъалаҳои илму дониш, таълиму тарбия ва зарурати ташаккули шахсияти аз ҷиҳати маънавию ахлоқӣ баркамол аз қадимулаём то ба имрӯз мавзӯи омӯзиш, таҳқиқ ва баҳсу мунозираҳои мутафаккирон қарор дорад.

Зеро ки ин арзишҳо муҳимтарин омилҳои рушди устувори ҳар як ҷомеа, ташаккули босалоҳияти ва мустақилияти аъзоёни он ва таъмини зиндагии шоиста барои мардум ва ҳифзи мамлакат аз ниятҳои бадӣ душманони дохилию берунӣ мебошанд.

Шубҳае нест, ки дар ҳалли ин масъала ва аз бар кардани арзишҳои волеи миллию умумибашарӣ низоми маориф нақши калидӣ дорад.

Дар шароити қувват гирифтани тамоилҳои ҷаҳонишавӣ ва ташаккули ҷомеаи иттилоотӣ нақши маориф дар тарбияи аҳоли, махсусан ҷавонон, баланд бардоштани мавқею нуфӯзи мамлакат дар арсаи байналмилалӣ ва эътирофу эҳтироми кишвар аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ аз ҳарвақта дида мубрамтар гардидааст.

Ҳақ ба ҷониби Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аст, ки таъкид намудааст: “Илму маориф барои ҳар давлату миллат омилҳои муҳимтарини рушди таракқиёт мебошанд”. Дар ин ҷода махсусан рушди маориф ва ташкили бомарому босифати раванди таълиму тарбияи насли наврас аҳамияти фавқуллодда пайдо намудааст.

Гап дар баёни он аст, ки маҳз низоми маориф ягона воситае мебошад, ки ба насли нав донишу малака, касбу ҳунар омӯзонда, сатҳи зарурии ҷаҳонбинӣ ва маърифатнокии онҳоро ташаккул медиҳад.

Пешомади ҳар як мамлакат аз бисёр ҷиҳат аз сатҳи донишу ихтисос ва маҳорати касбию таҷрибаи наслҳо, алалхусус ҷавонон вобастагӣ дорад.

Маориф на фақат шартҳои зарурии рушди устувори иҷтимоию иқтисодӣ ва фарҳангии ҳар як соҳти иҷтимоӣ, балки муҳимтарин омилҳои ташаккули муносибати ҷавонон ба арзишҳо ва интихоби роҳи ояндаи ҳаёти худ мебошад.

Ҳамаи гуфтаҳои боло мубрамияти мавзӯи рисолаи мазкурро муайян менамояд.

Бояд гуфт, ки мавзӯи мазкур, алалхусус нақши маориф дар ташаккули муносибати ҷавонон ба арзишҳои ҷомеа ва интихоби роҳи ояндаи ҳаёту

фаъолияти онҳо то ба имрӯз аз диди сотсиологӣ мавриди таҳқиқи қиддии илмӣ қарор нагирифтааст:

Аз ин рӯ, диссертатсияи Назирова М.Н. иқдом ва кушиши ба таври дастаҷамъона мавриди таҳқиқи махсус қарор додани ин мавзӯ мебошад.

Довталаби унвони илми бо така ба шумораи зиёди манбаъҳо, факту рақамҳои таҳқиқотҳои сотсиологӣ ва асарҳои илмию таҳқиқотии олимони ватанию хориҷӣ ва методикаи мантиқан дуруст интихоб намудаи таҳқиқ пахлуҳои мухталифи ҷойгоҳи низоми маорифро дар ташаккули муносибати ҷавонон нисбат ба арзишҳо ва дарёфти мавқеи худ дар ҳаёти ояндаи ҷомеаи муосир мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додааст.

Ба тӯфайли таҳлили амиқ ва муносибати дастаҷамъона ба Назарова М.Н. муяссар гардидааст, ки дастгоҳи методологии асоснокро барои таҳқиқи ҷанбаи методологии мавзӯ, ошкор кардани диди назар ва мавқеи олимони ватанию хориҷиро нисбат ба ин масъала таҳия намояд.

Интихоби ҷунин методҳои таҳқиқот- сотсиологӣ, мантиқӣ, системавӣ, таҳлилию оморӣ, қиёс ва иҷтимоию фалсафӣ аз муносибати дурусти муаллиф ба таҳқиқи мавзӯ ва ҳамҷунин доманфарох ва мураккаб будани он далолат мекунад.

Дар рисола мақсад гузошта шудааст, ки вазъи воқеии низоми маориф, дастоварду мушкилот ва пешомади он дар низоми арзишҳо ва интихоби роҳи ояндаи ҳаёти ҷавонон муайян карда шавад.

Ба ҳамин хотир дар рисола вазифа гузошта шудааст, ки ҷанбаҳои назариявии арзишҳои маориф, масъалаҳои ташаккули стратегияи ҳаётии ҷавонон дар соҳаи маориф, ҳадафи арзишҳои маориф дар муҳити ҷавонони замони муосир, вазъи фазои таҳсилотии онҳо, муайян намудани раванди ташаккули арзишҳои маориф ва маълумотнокии ҷавонон ва тағйири арзишҳои ҳаётии ҷавонон дар партави дигаргуниҳое, ки дар ҷомеаи имрӯзаи ҷаҳонӣ ба амал омада истодаанд, баррасӣ ва ҳаллу фасл карда шаванд.

Бояд зикр кард, ки муаллифи рисола хеле ҳам хуб аз уҳдаи вазифаҳои дар назди худ гузошта баромадааст, ки онҳоро асосан ба се гурӯҳи тақсими кардан мумкин аст:

Аввалан, бо диди назар ва мавқеи аксари муҳаққикон ҳамфикр будани худро изҳор намуда, нуктаи назари худро роҷеъ ба мафҳуми “арзишҳо, “арзишҳои соҳаи маориф”, “маориф ҳамчун арзиш” ва “таснифи арзишҳои маориф” бо далелҳои боэътимод аз таҷрибаи имрӯзаи ҷумҳурии асоснок менамояд, ки аз камолоти илмии довталаб гувоҳӣ медиҳад.

Баъдан, довталаб аввалин шуда воқеияти имрӯзаи вазъи маориф, вазифаҳои он, муносибати ҷавонон ва аҳамияти таҳсилот дар ҳаёти ояндаи онҳо, мафҳуми “маърифатнокӣ”, сабабҳои паст будани сатҳи он дар байни наврасону ҷавонон, падидаҳои манфии дар фазои таҳсилоти кишвар ва бозори имрӯзаи меҳнати он ҷойдошта ва омилҳои, ки ба интиҳоби касб таъсир мерасонанд, ба таври хеле ҳам ҷиддӣ ва бо далелҳои боэътимоди сотсиологӣ асоснок мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор додааст.

Сониян, мавҷудияти норасоиҳо, камбудии ва мушкилотеро, ки метавонад дар роҳи баланд бардоштани нақши низоми маориф ҷиҳати ташаккули муносибати солими ҷавонон ба интиҳоби арзишҳо ва роҳи ояндаи зиндагии хуби онҳо монеа эҷод намоянд, аз ҷиҳати илмӣ асоснок ва бо далелҳои раднопазир ошкор намудааст.

Ниҳоят, дар партави ҳалли вазифаҳои назариявии мавзӯ, ки барои илми сотсиологияи имрӯзаи тоҷик хеле ҳам арзишманд мебошанд, довталаби дараҷаи унвони илмӣ як қатор тавсияҳо ҷиҳати фаъл гардонидани низоми маориф дар ташаккули муносибати ҷавонон нисбат ба арзишҳои муосири ҷомеа ва интиҳоби роҳи ояндаи ҳаёти ҷавонон, бартараф кардани мушкилоте, ки дар роҳи гирифтани таҳсилоти дилхоҳ, бо ҷойи қор таъмин намудани ҷавонон, омода кардани мутахассисони ҷавон тибқи талаботи бозори меҳнати ватанию хориҷӣ ҷой дорад, пешниҳод намудааст, ки аҳамияти назариявӣ ва амалии онро барои ниҳодҳои дахлдори ҳукуматӣ баланд мебардорад.

Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, ҳафт зербоб, хулосаю тавсияҳо, номгӯии адабиёти истифодашуда ва номгӯии мақолаҳои нашргардидаи муаллиф иборат аст.

Дар муқаддима муобрамияти мавзӯ, дараҷаи омӯзиши он, робитаи мавзӯ бо мавзӯҳои илмӣ, ҳадаф, объект ва мавзӯ, асосҳои назариявӣ ва методологияю амалии таҳқиқот, соҳа, марҳилаҳо, пойгоҳи асосии иттилоотию озмоишӣ, эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот, навоарӣ ва нуқтаҳои асосии диссертатсия, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд, саҳми шахсии муаллиф, амалигардонӣ ва интишори натиҷаҳои таҳқиқот асоснок карда шудааст.

Боби якум “Таҳлили ҷанбаҳои назариявии арзишҳои маориф” аз се зербоб таркиб ёфтааст.

Зербоби якум “Арзишҳои маориф: таҳлили иҷтимоӣ-фалсафӣ” ба таҳлили асосҳои методологияю назариявии арзишҳои маориф, назарияҳо ва диди назари мутафаккирони Дунёи Қадим, Асрҳои миёна, Замони эҳё, Давраи наву навтарин доир ба нақши маориф ва таълиму тарбия дар тақдири ҷомеа ва инсон, сохтори муосири низоми маориф, шарҳу эзоҳи мафҳуми “арзишҳо”, “арзишҳои

умумиинсонӣ”, “арзишҳои маориф”, “маориф чун арзиш” бахшида шуда, таснифи арзишҳои маориф бо далелҳои асоснок дода шудааст. Муаллиф дуруст таъкид намудааст, ки танҳо дар натиҷаи дуруст истифода бурдани арзишҳои иҷтимоӣ таълимӣ, фарҳангии таълимӣ, этно-таълимӣ ва динӣ таълимӣ самаранокии таъсири низоми маорифро дар ташаккули муносибати солими ҷавонон ба арзишҳо таъмин намудан мумкин аст (саҳ. 34-37).

Дар зербоби дуюм “Таъсири рушди маориф ва вазифаҳои он дар муҳити ҷавонон” масъалаи нақши муассири ниҳоди маорифро дар қори азҳудқунии донишу таҷриба, омода шудан ба ҳаёти мустақил, ба меҳнат ва фаъолияти ҷамъиятӣ мавриди баррасӣ қарор дода, дар ин асос вазифаҳои маориф, нақши муассисаҳои таълимӣ зинаҳои гуногуни таҳсилот дар самтгирии арзишии ҷавонон мавриди таҳлил ва хулосабарории ҷиддии назариявӣ қарор гирифтаанд. Андешаи муаллифи рисола дар хусуси он ки “Арзишҳои ҷавонро бояд дар доираи қобилияти фикрӣ, эҷодӣ ва касбии онҳо баррасӣ намуд” (саҳ. 50) қобили дастгирӣ аст.

Зербоби сеюм “Самтгирии касбии ҷавонон ва фазои таҳсилоти онҳо” кӯшиши муаллифро ҷиҳати таҳлили синну соли аҳолии ҷумҳурӣ, вазъи молиявӣ сарбории омӯзгорон, фазои таҳсилоти ҷумҳурӣ, мушкилоти касбпояҳои ҷавонон, бемасъулияти ниҳодҳои дахлдор ҷиҳати омӯзиши талаботи бозори меҳнат ва мувофиқи он тайёр кардани мутахассисон, омилҳои, ки ба интихоби касб таъсир мерасонанд, дар бар мегирад. Ҷазобияти ин зербоб дар он ифода меёбад, ки нуктаи назар ва хулосаю тавсияҳои муаллиф бо рақамҳои дар натиҷаи таҳқиқотҳои сотсиологии гузарондаи ӯ асоснок карда шудаанд. Хулосаи муаллиф дар хусуси он ки «вазъи бозори меҳнат ва сарнавишти давлат пеш аз ҳама аз он вобаста аст, ки хонандагону наврасону ҷавонон то чӣ андоза ба таҳсил фаро гирифта мешаванд ва дар интихоби касб чӣ гуна самтгирӣ карда метавонанд» (саҳ.62) ба талаботи равандҳои имрӯзаи таҳсилоти ҷаҳонӣ қомилан созгор аст.

Боби дуюм “Масъалаҳои ташаккули стратегияи ҳаётии ҷавонони Тоҷикистон дар соҳаи маориф” аз чор зербоб иборат аст.

Дар зербоби якум “Равандҳои ташаккули арзишҳои маориф ва таҳсилоти ҷавонон” маънои мафҳумҳои “таълим”, “тарбия”, “маърифатнокӣ” ва диди назарҳо оид ба мафҳумҳо, зарурати баланд бардоштани сифати таълиму тарбия ва роҳҳои муваффақ шудан ба онҳо асоснок ва шарҳу эзоҳ дода шудааст. Муаллиф дуруст таъкид кардааст, ки “Бе ҷомеаи бомаърифат кишвар наметавонад ба технологияҳои баланд даст ёбад ва дар бозори ҷаҳонӣ рақобатпазир бошад” (саҳ. 75).

Зербоби дуом “Арзишҳои маориф дар муҳити ҷавонони муосир” ба таҳлили сотсиологию фалсафии муносибати ҷавонон ба арзишҳои низоми маориф, алалхусус муносибати ҷавонон ба таҳсилоти олий, нуктаи назари онҳо ба муҳимияти гирифтани таҳсилоти олий, вазъи таҳсил дар макотиби олию ҷиҳатҳои мусбӣ ва манфии низоми кредитии таҳсилот, тавассути Маркази миллии тестӣ супоридани имтиҳонҳои қабул ва мушкилотҳои, ки дар онҳо ҷойдоранд ва натиҷаи хусусиятҳои таҳсилотию равонии ҷумҳурӣ мебошанд, бахшида шудаанд.

Натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф дар таҳқиқи ин масъала бо далелҳои рақамҳои таҳқиқоти сотсиологӣ асоснок карда шудаанд, ки ба инобат гирифтани бартараф кардани онҳо аз ҷониби мақомоти дахлдори давлатӣ хеле муҳим аст.

Аз ҷумла қаноатмандии фақат 25,1% муассилин аз низоми маориф бояд мавзӯи нигаронӣ ва масъулиятшиносии мақомоти дахлдори соҳа бошад.

Дар зербоби сеюм “Таҳсилот дар стратегияи ҳаётии ҷавонон” аз ҷиҳати методологӣ моҳияти стратегияи ҳаётро ҳамчун маҷмӯи қарорҳои коидаҳои, ки барои пайдо намудани роҳи ояндаи ҳаёт ва ноил шудани шахс ба ормонҳои худ зарур аст, дуруст муайян менамояд. Дар ин асно нақши стратегияи ҳаётро дар танзими фаъолияти иҷтимоии шахс, худро дарёфтани шинохтани вай, пайванд ва мутобиқшавии ҷавонон ба ҳаёти ҷамъият, аҳамияти арзишҳои самтгирии арзишии ҷавонон, махсусан тарбияи ҳисси шахрвандию ватандӯстӣ, таквоят додани қобилияти зеҳнӣ эҷодии ҷавонон, ҷойгоҳи зинаҳои гуногуни муассисаҳои таълимиро дар ин раванд ошкор месозад. Нигаронии муаллиф дар хусуси мактабҳои таҳсилоти умумиро тарк кардани омӯзгорони ботаҷриба, аз меъёр зиёд будани шумораи хонандагон дар гурӯҳҳои академӣ ва қувват гирифтани тамоили пулакишавии таҳсил дар мактабҳои олию миёнаи касбии ҷумҳурӣ, аз ҳама риққатовараш баъди хатми мактаби олий ҷойи қор наёфтани ҷавонон бояд мавзӯи омӯзиш ва андешидани ҷораҳои таъхирнопазири мақомоти дахлдори соҳаи маориф ва ташкилоту корхонаҳои манфиатдор бошад.

Дар зербоби чорум “Тағйири стратегияи ҳаётии ҷавонон дар шароити дигаргуншавии ҷомеа” дуруст зикр карда шудааст, ки дар ҷомеаҳои анъанавӣ дар худмуайянқунии ҷавонон нақши асосиро волидайн ва дӯстону муҳит мебозиданд. Дар ҷомеаи муосир ин масъулият бевосита ба зиммаи худи ҷавонон вогузор карда шудааст. Қӯшиши онҳо барои дарёфти таҳсилот, интиҳоби касб, ҷойи қор, пайдо кардани мавқеъ дар корхонаҳои ташкилот, бунёди оила ва ҷойи зист ба монанди зиёди маъмурию ташкилӣ дучор мегарданд, ки боиси сар

задани ангезаҳои зиёде дар майнаи онҳо мегардад. Умед ба таҳсилоти босифат, ҷойи кори хуб, маоши баланд, имконияти боло рафтан дар нардони иҷтимоӣ, эҳтиромӣ манзалат пайдо кардан дар ҷомеа, дар байни дӯстону хешу ақрабо, таҳамулпазиру боодоб ва нақӯкор будан бархе аз он арзишҳои мебошанд, ки имрӯз ҷавонон ба сифати ормони зиндагии худ интихоб намудаанд ва ба талаботи ҷомеаи муосир ҷавобгӯ мебошанд.

Дар хулосаи диссертатсия хулоса ва тавсияҳои довлатаби дараҷаи илмӣ оид ба таҳқиқоти мавзӯи мазкур оварда шудааст.

Бо дарназардошти гуфтаҳои боло, мехоҳам таъкид намоям, ки сохтори диссертатсия ботинан ихтилоф надорад. Мавод тибқи мантики умумии таҳқиқот оварда шудааст. Муаллиф масъалаҳои ба миёнгузоштаро пайдархам баррасӣ намуда, дар ин асос хулосаҳои дуруст баровардааст. Маҳз чунин муносибат ба мавзӯи таҳқиқот меъёри асосии муайян намудани оғаҳии муҳаққиқ аз мавзӯъ ва мустақилияти вай мебошад.

Диссертатсия, бешубҳа, таҳқиқоти баанҷомрасидаи илмӣ буда, дар сатҳи баланди идеявӣ назариявӣ навишта шудааст. Андешаҳои муаллиф ба сарчашмаҳои таҳқиқотҳои муътабари илмӣ, таҳлил ва пурсишҳои таҳқиқотҳои боътимоди сотсиологии муаллиф асос ёфтааст.

Автореферат ва мақолаҳои интишорнамудаи муаллиф мазмуну мундариҷаи диссертатсияро ба пуррагӣ инъикос менамоянд.

Бовучуди сифатҳои мусбӣ, ки оиди онҳо сухан рафт, кори диссертатсионӣ аз як қатор камбудихо ӯрӣ нест:

1. Муаллиф диди назари мутафаккиронӣ олимони даврҳои гуногуни таърихро роҷеъ ба нақш ва аҳамияти низомӣ маориф, илму дониш ва тарбия таҳлил намуда, бештар ба андешаҳои олимони ғарб, ба истисноӣ чанд андешаи Абуалӣ ибни Сино, таъя мекунад. Ҳол он ки мутафаккирони асримиёнагии тоҷику форс бехтарин андешахоро доир ба аҳамияти илму дониш ва тарбия дар рушди ҷомеа ва ташаккули инсонӣ комил баён намудаанд ва онҳо аҳамияти умумибашарӣ дар ҳама давру замон доранд.

2. Муаллиф дар раванди таҳқиқи ҷанбаи методологии мавзӯъ, махсусан мафҳумҳои “низомӣ маориф”, “арзишҳои маориф”, “маориф ҳамчун арзиш”, “стратегияи ҳаёт”, “самтгирии арзишии ҷавонон” ва ғайра асосан ба гуфтаҳои ва нуқтаи назари дигар олимони таъя карда, аз баёни нуқтаи назари худ дури мечӯяд, ки ин то андозае мустақилияти муаллифро хоҳиш медиҳад.

3. Ҳамин ҳолатро дар зербобҳои ханҷомӣ хулосабарорӣ кардан аз натиҷаҳои таҳқиқоти сотсиологӣ низ мушоҳида кардан мумкин аст.

4. Дар матн андешаҳои баҳснок, аз қабилӣ “Чавонон дар ин раванд барои ба ҷомеаи рӯ ба тараққи байналмилалӣ ҳамқадам гардидан...” (сах.42), ё ин ки дар рисола дар бораи вазифаи асосии низоми маориф сухан гуфта, фақат ҷалби наврасону чавонон ба арзишҳои умумииinsonӣ (сах.37) ёдовар карда мешавад. Пас, аз ин хулосае бармеояд, ки арзишҳои дигар, аз қабилӣ худшиносии миллӣ, хуввияти миллӣ, ифтихори миллӣ, ватандӯстию меҳнатдӯстӣ муҳим набудаанд.

5. Матни диссертатсия, махсусан §1.1 ва §1.2 таҳрири ҷидди ро талаб менамояд.

Вале камбудҳои мазкур аҳамияти назариявӣ амалии диссертатсия ба ҳимоя пешниҳодшударо кам намекунад.

Ҳамин тариқ, диссертатсияи Назирова М.Н. дар мавзӯи «Маориф дар низоми арзишҳо ва стратегияи ҳаётии чавонон (дар мисоли Тоҷикистон)», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сотсиология аз рӯи ихтисоси 22.00.04- Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ пешниҳод шудааст, ба талаботи пешниҳоднамуаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба диссертатсияҳои номзадӣ мувофиқи бандҳои 31 ва 33-и тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-уми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқат мекунад ва муаллифи он сазовори ба ӯ додани дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сотсиологӣ аз рӯи ихтисоси 22.00.04- сотсиология мебошад.

Муқарризи расмӣ,
доктори илмҳои фалсафа

 С.Ҷононов

Имзои профессори кафедраи ҷомеашиносии Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибдорӣ Тоҷикистон С.Ҷононовро тасдиқ мекунам.

Сардори раёсати кадрҳо
ва корҳои махсуси ДБССТ

 Чураев Ш.Н.